

Руслан Стефанчук

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
голова Редакційної ради журналу “Право України”
(м. Київ, Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6385-0131>
Research ID: <http://www.researcherid.com/rid/M-2450-2018>
r.stefanchuk@gmail.com

DOI: 10.33498/opus-2019-01-237

УДК 347.51

МЕТОДИКА КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ: *UNUS PASSUS AD CREATIONEM*

АНОТАЦІЯ. Проблема компенсації моральної шкоди є однією з найбільш дискусійних у сучасній цивілістичній науці. Недосконалість норм, що регулюють досліджувані правовідносини, а також суперечливість судової практики з приводу їхнього застосування зумовлюють існування різних підходів до визначення розміру компенсації моральної шкоди та, як наслідок, недосконалість механізмів компенсації. Тому вирішення теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми є досить важливим для дотримання прав та законних інтересів осіб.

Мета статті полягає у висвітленні різноманітних наукових позицій і правозастосовної практики щодо визначення розміру компенсації моральної шкоди та розкритті способів удосконалення механізму компенсації моральної шкоди.

У статті досліджено зміст поняття “моральна шкода”, зокрема з’ясовано сутність категорії “страждання”, охарактеризовано різні методики, запропоновані науковцями для визначення розміру моральної шкоди, яка підлягає компенсації, а також розкрито підхід Європейського суду з прав людини з цього питання.

Доведено, що “моральна шкода” повинна охоплювати негативні наслідки немайнового характеру, що заподіяні фізичній особі внаслідок завданих їй фізичних, психічних, моральних та (або) соціальних страждань, що пов’язані з порушенням її прав чи охоронюваних законом інтересів, або загрозою вчинення такої поведінки.

На підставі аналізу юридичної літератури та судової практики запропоновано власну методику грошового відшкодування моральної шкоди, в основу якої покладено підхід, відповідно до якого визначення розміру компенсації моральної шкоди має певний комплексний характер і складається із декількох рівнів: першого “загального” (гарантованого) рівня і другого – рівня “експертного”.

У статті також розкрито початковий критерій визначення моральної шкоди, яка підлягає компенсації (ним може бути усереднений рівень соціальних гарантій), та перелік коригувальних коефіцієнтів, які є факторами, що впливають на розмір моральної шкоди.

Ключові слова: моральна шкода; розмір моральної шкоди; компенсація моральної шкоди; методика грошового відшкодування моральної шкоди.

© Руслан Стефанчук, 2019

Інститут компенсації моральної (немайнової) шкоди навряд чи можна відносити до новел цивільного законодавства. Його законодавче закріплення тією чи іншою мірою мало місце навіть задовго до новітнього етапу розвитку цивільного законодавства¹. Не є він і чимось незвіданим і в частині наукових досліджень, адже інтерес до цього інституту спостерігався в Україні завжди². Однак попри визначений інтерес, велику нормативно-правову базу та широку правозастосовну практику, все ж таки слід чесно зізнатися, що основне питання, яке турбує всіх та фактично зводиться до справедливого вирішення цивільних справ цієї категорії з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, зокрема й шляхом формування єдиної та сталої судової практики з цього питання, в Україні не вирішено. Усе це інколи призводить до того, що в Україні різні суди за одні й ті самі правопорушення за схожими обставинами ухвалюють діаметрально протилежні рішення щодо розмірів компенсації моральної шкоди. Крім того, варто зазначити, що якщо раніше розмір компенсації моральної шкоди був фактично певним “додатком до основного позову” та переважно не становив суттєвого майнового навантаження на відповідача, то вже сьогодні ми маємо можливість спостерігати, що суди задовольняють позови про компенсацію моральної шкоди у розмірі 5 млн грн³.

Усе це призводить до того, що інститут компенсації (відшкодування) моральної (немайнової) шкоди все ще залишається *terra incognita* та по-

¹ Більш детально про розвиток інституту компенсації (відшкодування) моральної (немайнової) шкоди див.: Р Стефанчук, *Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві* (Науковий світ 2001) 133-8.

² Див.: С Шимон, ‘Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб’єктивних цивільних прав’ (дис канд юрид наук, Інститут законодавства Верховної Ради України 1998) 199; Л Корчевна, ‘Компенсація моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав у цивільному праві України’ (дис канд юрид наук, Острозька академія 1998) 175; В Палиук, *Возмещение морального (неимущественного) вреда* (Право 2000) 272; В Чернадчук, ‘Відшкодування моральної шкоди при порушенні трудових прав’ (автореф дис канд юрид наук, Київський національний ун-т ім Тараса Шевченка 2001) 19; О Гришук, ‘Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти)’ (автореф дис канд юрид наук, Київський національний ун-т ім Тараса Шевченка 2002) 20; І Забара, ‘Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві’ (автореф дис канд юрид наук, Київський національний ун-т ім Тараса Шевченка 2002) 22; О Крикунов, ‘Цивільний позов про компенсацію моральної шкоди в кримінальному процесі України’ (автореф дис канд юрид наук, Національна академія внутрішніх справ України 2002) 18; Н Павловська, ‘Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України’ (дис канд юрид наук, Нац ун-т внутр справ 2002) 198; Л Нескороджена, *Цивільний позов, моральна шкода та її компенсація у кримінальному та цивільному судочинстві: теорія і практика: науково-практичний посібник* (Видавець Фурса С Я 2008) 416; М Галянтич (заг ред), *Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: навчальний посібник* (Юрінком Інтер 2011) 619; В Примак, *Відшкодування моральної шкоди на засадах справедливості, розумності й добросовісності* (Юрінком Інтер 2014) 431; І Майстер, ‘Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав фізичної особи’ (автореф дис канд юрид наук, Нац акад прокуратури України 2015) 20; О Онищенко, ‘Відшкодування моральної шкоди у деліктних зобов’язаннях’ (автореф дис канд юрид наук, Нац акад внутр справ 2017) 20; О Кочина, ‘Порядок відшкодування моральної (немайнової) шкоди при порушенні авторських та суміжних прав в Україні’ (автореф дис канд юрид наук, НДІ приватного права і підприємництва ім Ф Г Бурчака 2017) 20 та ін.

³ Постанова Апеляційного суду Дніпропетровської області від 30 березня 2018 р. у справі № 201/4408/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74427345>> (дата звернення: 24.12.2018).

требує вирішення низки проблем, основною з-поміж яких є визначення критеріїв компенсації моральної шкоди, що в подальшому формуватимуть методику (формулу) її грошового відшкодування.

Відповідно до ч. 2 ст. 23 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України):

<...> моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи⁴.

Водночас такий підхід до розуміння підстав компенсації моральної шкоди породжує цілу низку пов'язаних із цим питань. Насамперед, така позиція законодавця не дає підстав для одностайного висновку, чим є вказані вище складові – підставами чи сутністю моральної шкоди. Так, одні науковці переконані, що така позиція законодавця чітко свідчить про те, що під поняттям “моральна шкода” слід розуміти моральний біль і страждання⁵. Натомість попри відсутність законодавчого визначення українська судова практика спробувала дати власне бачення поняттю “моральна шкода”, зазначивши у п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди”⁶, що під “моральною шкодою” слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Незважаючи на певну загальність такого визначення, все ж таки слід зазначити, що його переваги полягають у такому:

1. На перше місце такий підхід все ж ставить страждання людини, а не інші негативні явища, що вона може переживати, зокрема біль, незручності, втрачені можливості тощо, які також важливі, але за своєю сутністю є більше або передумовою, або наслідком страждання.

⁴ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (дата звернення: 24.12.2018).

⁵ З Ромовська, ‘Спирні питання відшкодування моральної шкоди’ (2005) 5 Вісник Верховного Суду України 42.

⁶ Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постановою Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 року в Постанови Пленуму Верховного Суду України (січень 1995 р. – червень 1996 р.) (Редакція журналу “Право України” 1996) 13-9.

2. Моральною шкодою визначаються не самі страждання, а саме негативні наслідки немайнового характеру, які ними спричиненні, оскільки тільки вони становлять розуміння шкоди як обов'язкової умови відповідальності.

Для розуміння феномену страждання слід розглянути його з точки зору інструментарію науки психології. Так, Ф. Василюк вибудовує психологічне розуміння страждань на основі особистісного підходу та розглядає їх як особливу форму діяльності й спосіб відображення світу. Автор зазначає, що тяжкість переживання психотравмуючої події повністю залежить від індивідуально-психологічних особливостей людини, якій завдано моральну шкоду, від її темпераменту, стійкості афективно-вольових процесів, рівня суб'єктивного контролю, стресостійкості, соціальної адаптованості, способу реагування на фруструючі події. При цьому, на його думку, детермінантами переживання негативного емоційного стану є ціннісно-сміслові орієнтири особистості, що зазнали впливу психотравмуючих подій. Аналізуючи вказане, Ф. Василюк виділяє чотири базові психічні феномени, що виникають при переживанні людиною кризової ситуації: стрес, фрустрація, внутрішньо-особистісний конфлікт, криза, які відрізняються між собою за тривалістю впливу на особистість та за інтенсивністю патогенних переживань⁷.

Аналізуючи вказаний підхід, схилиємося до думки, що людина як біопсихосоціальна істота здатна переживати такі різновиди страждань:

1) *фізичні страждання* (страждання, що доволі часто синонімізуються із поняттям болю та означають неприємний сенсорний та емоційний випадок, пов'язаний із фактичним чи потенційним пошкодженням тканини, або описаний у термінах такого пошкодження);

2) *психічні страждання* (страждання, що заподіюються психічному здоров'ю особи як наслідок психотравм);

3) *моральнісні страждання* (страждання, які заподіюються особі внаслідок порушення цілісності її системи моральнісних цінностей та пріоритетів);

4) *соціальні страждання* (страждання, що обумовлені її участю у соціальному житті).

Тому, беручи до уваги все наведене вище, доходимо висновку, що поняттям "моральна шкода" слід охоплювати негативні наслідки немайнового характеру, що заподіяні фізичній особі внаслідок завданих їй фізичних, психічних, моральнісних та (або) соціальних страждань, що пов'язані

⁷ Ф Василюк, *Психологія переживання. Аналіз преодолення критических ситуацій* (Изд-во Московского ун-та 1984) 11-8.

з порушенням її прав чи охоронюваних законом інтересів, або загрозою вчинення такої поведінки.

У тій чи іншій інтерпретації вказані підходи віднаходять своє місце і серед тих методик, які сьогодні існують на теренах країн “пострадянського простору”.

Найбільш примітивними, на нашу думку, є методики, які не мають чіткого критерію визначення, натомість встановлюють лише певні межі компенсації моральної шкоди. Аналіз чинного законодавства дає нам підстави виокремити такі можливі варіанти:

а) встановлення нижньої межі компенсації моральної шкоди (прикладом такого є положення ст. 13 Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду”, відповідно до якої “відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом”⁸);

б) встановлення верхньої межі компенсації моральної шкоди (інколи максимальні розміри моральної шкоди мали місце, зокрема і в національному законодавстві);

в) встановлення “виделки” як сукупності верхньої та нижньої межі компенсації моральної шкоди;

г) встановлення коефіцієнтної залежності від інших величин (так, відповідно до ст. 26¹ Закону України “Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів” зазначається, що “страховиком відшкодовується моральна шкода у розмірі 5 відсотків страхової виплати за шкоду, заподіяну здоров’ю”⁹).

Більш кваліфікованими є методики, які ґрунтуються на встановленні низки обставин, які повинні бути взяті до уваги при вирішенні справи судами. Так, наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 23 ЦК України встановлюється:

<...> розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної

⁸ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 р. № 266/94-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 24.12.2018).

⁹ Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 липня 2004 р. № 1961-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>> (дата звернення: 24.12.2018).

Руслан Стефанчук

шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості¹⁰.

На розвиток вказаної концепції окремі автори пропонують власне бачення підстав, які повинні братися за основу при визначенні розміру компенсації моральної шкоди. Однією з перших була методика С. Шимон, за якою до критеріїв, що повинні враховуватися потерпілим та судом при визначенні розміру компенсації моральної шкоди, автор відносить: характер моральних страждань (прості переживання, душевні страждання, психічні страждання, що пов'язані з фізичним болем (у цьому випадку слід також враховувати тяжкість ушкодження здоров'я – легке, середньої тяжкості, тяжке)); вид психічних страждань (занепокоєння, нервозність, сором, приниження, страх, відчай); глибину моральних страждань (незначний душевний біль, значний, сильний, нестерпний, душевний біль руйнівної сили для здоров'я); істотність вимушених змін у житті потерпілого (неістотні, які можуть бути повністю чи частково відновлені, та істотні, які неможливо відновити); тривалість негативних наслідків (короткочасні, тривалі, довічні); час, що минув із моменту виникнення моральної шкоди у випадках короткочасної чи тривалої дії негативних наслідків; ступінь вини потерпілої особи у випадках ушкодження особи (значення має лише вина у формі грубої необережності; форма вини на розмір відшкодування не впливає); регіон поширення відомостей про події, що сталися (кількість обізнаних осіб); спосіб поширення відомостей і ступінь зниження престижу, репутації залежно від характеру професійної діяльності потерпілого у сфері захисту честі та гідності; суспільна небезпека правопорушення, що спричинило моральні втрати; майновий стан особи, яка заподіяла шкоду. Окрім того, автор виділила п'ять принципів компенсації моральної шкоди (рівність втраченого блага та того, що може бути придбане, сумлінність, розумність, поміркованість і справедливість) та загальне правило, яке полягає в тому, що розмір компенсації моральної шкоди має бути не більшим, аніж достатнім для розумної втіхи потерпілого та не має призводити до його збагачення¹¹. З часом автор доповнила вказану пропозицію ще й іншими критеріями, які повинні братися до уваги при вирішенні питання щодо компенсації моральної шкоди, завданої різними способами, різним особистим немайновим благам тощо¹².

www.pravoua.com.ua

¹⁰ Цивільний кодекс України (н 4).

¹¹ Шимон (н 2) 111.

¹² О Дзера та Н Кузнєцова та В Луць (ред), *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України*, т 1 (Юрінком Інтер 2006) 57-60.

Близькою за сутністю є також концепція щодо визначення розміру компенсації моральної шкоди, запропонована В. Паліюком. Автор запропонував власну систему критеріїв, що слід враховувати при визначенні розміру компенсації моральної шкоди, залежно від виду посягання. Зокрема, він виділяє різні системи критеріїв, які повинні враховуватися при посяганні на життя та здоров'я (вид вчинюваного злочину, спосіб вчинення злочину, суб'єктивна сторона злочину (вина, соціальний стан потерпілого, ступінь близькості особи, що загинула, та позивача, спосіб отримання інформації про загибель родичів); посяганні на честь, гідність та ділову репутацію (характер поширюваних відомостей, суспільна оцінка фактичних обставин, регіон поширення відомостей, повторюваність інформації (тираж друкованої продукції), “продовжуваність життя” джерела інформації, посадове становище особи, індивідуальні особливості потерпілого, непристойність форми, в якій дається оцінка людині, настання наслідків); при посяганні на свободу та особисту недоторканність (порушення нормальних життєвих зв'язків, погіршення відносин з оточуючими, час перебування під слідством чи судом, особливості перебування під слідством чи судом, чи була особа піддана тортурам чи нелюдському або такому, що принижує її гідність поводженню чи покаранню, наявність повідомлень у засобах масової інформації про “протиправні” дії реабілітанта, особливості потерпілого) тощо¹³.

З точки зору індивідуальних ознак до вирішення питання щодо компенсації моральної шкоди підходить Т. Будякова, яка зазначає:

<...> індивідуальні ознаки людини самі по собі не є підставою для виникнення юридичних обов'язків, вони стають такими лише у випадку неправомірного вторгнення у сферу особистих немайнових прав особистості, коли набувають статусу індивідуальних особливостей потерпілого¹⁴.

З огляду на це вона стверджує:

<...> предметом доведення в ході судового розгляду повинен бути факт впливу чи відсутності наявних у потерпілого індивідуальних ознак соціологічного характеру (стать, вік, сімейний стан тощо) на ступінь страждань, що переживаються ним, а також факт наявності індивідуальних параметрів психологічного плану (особливості характеру, ціннісні орієнтації і т. д.), що можуть збільшувати чи зменшувати ступінь переживань, що відчуються¹⁵.

¹³ Палиюк (н 2) 129-39.

¹⁴ Т. Будякова, *Індивідуальність потерпевшого и моральный вред* (Изд-во Р Асланова “Юридический центр Пресс” 2005) 69.

¹⁵ Там само 78.

Руслан Стефанчук

Цікавий підхід до вирішення питання щодо компенсації моральної шкоди демонструє також і В. Кашин¹⁶, який вибудовує власну методику на засадах методу дисконтування, тобто переведення майбутніх грошових потоків, що генеруються завдяки здоров'ю, у його поточну вартість. Для цього він пропонує визначати потенціал здоров'я за спеціальним тестом, який включав би оцінку за трьома складовими: 1) психосоматичне здоров'я; 2) спосіб та умови життя; 3) інвестиції у здоров'я. Крім цього, він пропонує визначати найбільш ефективне використання ресурсів здоров'я, яке повинно задовольняти чотири вимоги: бути юридично вирішеним, фізично можливим, економічно обґрунтованим та найбільш дохідним. Результат такого розрахунку, на думку автора, повинен бути оформлений у вигляді “Звіту про оцінку втрат ресурсів здоров'я та визначення компенсації моральної шкоди”, який, зі свого боку, повинен стати додатком до позовної заяви. Негативи цього підходу, на наше переконання, очевидні. Насамперед він ґрунтує своє бачення на оцінці не так моральної шкоди, як вартості втраченого здоров'я, що суперечить самій сутності процесу компенсації моральної шкоди. Адже моральна шкода – це не втрата здоров'я. І тому не можна ставити знак рівності між моральною шкодою та втраченим здоров'ям. Крім цього, автор вочевидь не бере до уваги той факт, що втрата здоров'я за своєю природою не може бути вирахована в грошах, оскільки саме поняття “здоров'я” є поняттям немайновим, тобто таким, що не має економіко-грошового еквівалента. Адже, як зазначалося нами вище, сутність компенсації полягає не у відшкодуванні, не у поверненні особи у попередній стан, що в цьому випадку є неможливим, а в наданні блага, за допомогою якого ця шкода буде менше відчуватися, її наслідки згладяться, або як слушно зазначає С. Сиротинко, грошовій оцінці може підлягати не сама моральна шкода, а благо, яке її згладжує, усуває, зменшує, що не є одним і тим самим¹⁷. Тобто при вказаному підході компенсація моральної шкоди втрачає одну з важливих і притаманних їй функцій – функцію “особистого задоволення” особи, що постраждала від правопорушення¹⁸. Проаналізувавши все наведене вище, ми доходимо висновку, що вказана методика навряд чи має бодай якісь перспективи бути застосованою на практиці.

¹⁶ В. Кашин, ‘Оценка морального ущерба в РФ’ (2003) 22 Юридическая практика 10.

¹⁷ С. Сиротенко, ‘Деякі теоретико-практичні питання визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди’ (2002) 6 Вісник Верховного Суду України 44.

¹⁸ Наявність вказаної функції у компенсації моральної шкоди аргументовано доведено у роботі: К. Арсланов, ‘Функции правового института возмещения морального вреда при посягательстве на честь, достоинство, деловую репутацию в сфере частной жизни гражданина по законодательству России и Германии’ (автореф. дис. канд. юрид. наук, Казанский гос. ун-т 1999) 11.

Вказані негативи певною мірою усунуті в методиці, що пропонується С. Волочаєм¹⁹. На його думку, для адекватної оцінки моральної шкоди потрібне комплексне вивчення особистості позивача, включаючи вивчення структури особистості, системи цінностей, психофізичних особливостей, зокрема, суб'єктивних особливостей сприйняття. Для цього, на його думку, потрібно таке: 1) виокремлювати значущі особистісні втрати позивача, заподіянням яких він обґрунтовує моральні страждання; 2) виявити індивідуально-психологічне та соціально-психологічне значення цих втрат у термінах особистісних змістів позивача, визначити параметри виявлених особистісних характеристик, що належать психолого-діагностичному дослідженню та виміру; 3) підібрати адекватні методи психолого-діагностичного дослідження особистості позивача (опитування, структуроване інтерв'ю, бланкове тестування, застосування апаратних методик) для визначення ступеня впливу на значущі для нього особистісні характеристики тих немайнових втрат (у його суб'єктивному сприйнятті), які іменуються психотравмами та які становлять сутність моральної шкоди, що завдана позивачеві цими обставинами справи; 4) визначити матеріальний еквівалент засобів, необхідних для нівелювання наслідків психологічного травмування особистості позивача – відновлення особистості до того стану, в якому вона перебувала до настання психотравми. На думку автора, вказаний підхід вирізняється серед інших, оскільки дасть можливість суду у кожному окремому випадку прийняти зважене рішення щодо оцінки моральної шкоди, завданої конкретній людині, з урахуванням особливостей його особистості та особливості його індивідуального сприйняття тих чи інших психотравмуючих факторів у термінах його особистісних змістів. Водночас вказаний підхід, на нашу думку, має декілька недоліків. Один із них, як визнає сам автор, полягає у тому, що ця методика є надзвичайно складною для її безпосереднього застосування у судах і створює необхідність звернення за роз'ясненням до фахівців, які повинні мати надзвичайно високий рівень у сфері професійної освіти. Другим негативним аспектом, на наше переконання, є те, що вона за своїм змістом більшою мірою орієнтується на визначення розміру моральної шкоди через встановлення наслідків психотравми, і меншою – на встановлення характеру поведінки, яку потрібно здійснити порушнику для згладжування моральної шкоди. Натомість нам видається, що основою для компенсації моральної шкоди, крім встановлення її розміру, повинно стати

¹⁹ С. Волочай, 'О моральном вреде глазами эксперта: мифы и реальность, практика и стереотипы' (Юридическая практика, 19 октября 2004) <<http://www.yurpractika.com/article.php?id=10003952>> (дата звернення: 24.12.2018.)

саме визначення поведінки, яку повинен вчинити відповідач: чи то передача грошей, чи то вчинення певних дій (робіт або послуг) тощо.

Цікавий підхід у вирахуванні розміру компенсації моральної шкоди був запропонований О. Ерделевським, який представив цілу математичну методику щодо визначення розміру компенсації моральної шкоди. Не повторюючи сутність цієї методики, оскільки вона широко розкрита у працях автора²⁰, хотілося б зауважити, що в її основі лежить вчення про так звану “середню, нормально реагуючу” людину. Безперечним “плюсом” цієї концепції є її простота у застосуванні, однак “мінусом” можна вважати те, що вона суттєвим чином “криміналізує” розуміння компенсації моральної шкоди, оскільки ставить можливість такої компенсації в залежність від того, чи передбачене діяння, яким завдана моральна шкода, у кримінальному кодексі, чи ні. Крім цього, вказаний підхід обмежує можливість отримання розміру компенсації моральної шкоди, оскільки максимальна сума такої компенсації може становити лише чотирикратний розмір від розміру зазначеної моральної шкоди, яка може бути заподіяна “середній людині”.

В Україні також існують авторські математичні розробки щодо визначення розміру компенсації моральної шкоди, авторами яких є С. Антосик та М. Кокун²¹. Вони виокремили сім основних груп психотравмуючих факторів, зокрема: 1) інтенсивність психотравмуючого впливу і викликане ним відхилення у психофізіологічному стані потерпілого (інтенсивність та тривалість психічних страждань; порушення психічних процесів, функцій, властивостей, якостей; порушення фізіологічних параметрів, погіршення здоров'я; ступінь зворотності-незворотності негативних відхилень, строки відновлення і його прогноз); 2) величина шкоди, що спричинена соціальному престижу і діловій репутації постраждалого (суб'єктивне відчуття; ступінь зворотності-незворотності; величина необхідних для цього зусиль; строки); 3) порушення життєвих планів та перспектив; 4) порушення професійних планів та перспектив; 5) величина матеріальної шкоди (у розумінні інтенсивності переживань внаслідок безпосередніх матеріальних втрат, втрат, пов'язаних із захистом своїх прав у суді або в досудовому порядку та втраченої вигоди); 6) негативний вплив обставин, що виникли внаслідок протиправних дій на близьких родичів і знайомих; 7) подальша психотравмуюча поведінка

²⁰ А Эрделевский, ‘Правовое регулирование возмещения морального вреда в гражданском праве’ (автореф дис канд юрид наук, Моск гос юрид академия 1995) 20; А Эрделевский, *Моральный вред и компенсация за страдания. Научно-практическое пособие* (БЕК 1997) 188; А Эрделевский, *Компенсация морального вреда в России и за рубежом* (Издательская группа ФОРУМ–ИНФРА–М 1997) 240; А Эрделевский, ‘Проблемы компенсации морального вреда в российском и зарубежном праве’ (автореф дис д-ра юрид наук, Моск гос юрид академия 1998) 55; А Эрделевский, *Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики* (БЕК 2000) 256 та ін.

²¹ С Антосик та О Кокун, ‘Відшкодування моральної шкоди: психологічні аспекти’ (1998) 4 Адвокат 17-21.

відповідача. Відповідно до цього вони запропонували визначати на підставі психологічної експертизи величину кожного з них за стобальною шкалою і вираховувати за відповідною формулою.

Існують також точки зору, що нібито єдине розуміння визначення розмірів компенсації моральної шкоди може дати судова практика²². Водночас серед переважної більшості науковців її зустріли песимістично. Так, наприклад, К. Голубев і С. Наріжний справедливо зазначають, що можна було б сподіватися на те, що судова практика врешті-решт випрацює усюди більш-менш стабільні розміри грошової компенсації моральної шкоди, але при цьому не секрет, що ретельність аналізу роботи судів бажає кращого. Це позначається і на відсутності бодай якоїсь серйозної та доступної усім суддям систематизації судової практики в частині розміру моральної шкоди, що компенсується²³.

Ідея формування методики відшкодування моральної шкоди на основі судової практики є доволі цікавою, однак малореалістичною, принаймні, сьогодні. На наше переконання, для того, щоб ми мали можливість дійти до такого формату, коли розмір компенсації моральної шкоди враховуватиме правові позиції судових органів, ми повинні все ж таки сумісно напрацювати систему критеріїв та коефіцієнтів, які ляжуть в основу єдності та сталості судової практики, а також запропонувати бодай перші фундаментальні доктринальні підходи, які були б сприйняті практикою.

Мало допоможе нам у цій ситуації й аналіз практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Як слушно зазначають окремі автори, навіть за стільки років його існування єдина судова практика з цього питання не випрацювана²⁴. Хоча, на думку інших авторів, ґрунтуючись на принципі справедливості, ЄСПЛ присуджує компенсацію моральної шкоди швидше, аніж відшкодовує майнові збитки, при цьому він майже не пояснює, як був визначений розмір компенсації. Попри це, ухвалюючи рішення, ЄСПЛ завжди робить поправку на вартість життя у кожній державі-учасниці, тому розмір компенсації в майбутньому не завжди можна передбачити, ґрунтуючись на розмірі компенсації у минулому. Утім, завдяки службовим таблицям ЄСПЛ у більшості справ, що повторюються, такі компенсації є більш одноманітними²⁵.

Аналізуючи практику ЄСПЛ у частині присудження справедливої компенсації, слід відзначити, що Суд не має настільки широкої практи-

²² Сиротенко (н 17) 44.

²³ К. Голубев і С. Наріжний, *Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности* (Юридический центр Пресс 2001) 114.

²⁴ М. Баходдина, 'Хочу отомстить немедленно! (О суммах возмещения морального вреда согласно решениям Европейского Суда по правам человека)' (*Юридическая практика*, 15 августа 2006) <<http://www.yurpractika.com/article.php?id=10006380>> (дата звернення: 24.12.2018).

²⁵ Харрис і О'Бойл і Уорбрик, *Право Европейской конвенции по правам человека* (Развитие правовых систем 2018) 212-3.

Руслан Стефанчук

ки і використовує вказаний спосіб захисту лише стосовно конвенційних прав. З огляду на все наведене вище, вважаємо, що сподівання на випрацювання судовою практикою єдиних критеріїв компенсації моральної шкоди є радше марною справою, без первинного доктринального посилу. Тут повинна бути правова норма, яка чітко регламентувала б ці питання, оскільки, як слушно зазначив А. Карномазов, саме судові рішення, що засноване на нормі права, не тотожне нормі права. Їх розділяє правозастосовний процес, на підставі якого абстрактна норма права втілюється в соціальну реальність і сповнюється життєвою силою, а судові рішення набуває “законної сили”²⁶.

Тому, аналізуючи всі вказані вище методики, на нашу думку, найбільш перспективним у застосуванні буде підхід, відповідно до якого визначення розміру компенсації моральної шкоди матиме певний комплексний характер і складатиметься із *першого “загального” (гарантованого) рівня і другого – рівня “експертного”*.

Формуючи перший – загальний рівень, ми погоджуємося з думкою, що будь-яка формалізована методика розрахунку моральної шкоди містить у собі певний початковий параметр і різні коригувальні коефіцієнти²⁷. Тому перед нами, при формулюванні загальної методики відшкодування моральної шкоди, повинно стояти два основних завдання: визначення початкового критерію та визначення переліку коригувальних коефіцієнтів, які фактично є факторами, що впливають на розмір моральної шкоди.

Що стосується початкового коефіцієнту, то навряд чи ним може слугувати розмір мінімальної заробітної плати чи споживчого рівня. Тому що саме розуміння “мінімальності”, яке за своїм змістом найімовірніше носить соціальний критерій, навряд чи може бути співвіднесено із розумінням компенсації. Якщо вже особа обирає як спосіб відшкодування моральної шкоди грошове відшкодування, то не може йтися про те, щоб їй запропонували компенсувати свої страждання на мінімальному рівні. Тому на роль цього критерію радше всього повинен вийти певний *усереднений рівень соціальних гарантій*, наприклад, середня заробітна плата за підприємством, галуззю, регіоном тощо.

Що стосується коригувальних коефіцієнтів, то у своїй множині їх слід звести до трьох основних груп факторів:

- 1) ті, що включаються до юридичної характеристики суб’єктів;
- 2) ті, що включаються до юридичної характеристики діяння, яким була завдана моральна шкода;

www.pravo.ua.com.ua

²⁶ А. Карномазов, “Транспарентность судебного решения по делам о компенсации морального вреда” [2003] 3(7) Юридический аналитический журнал 80.

²⁷ В. Манукян, *Моральный вред. Все, что нужно знать юристу... и немного больше* (Право 2016) 348.

3) ті, що включаються до характеристики наслідків завдання моральної шкоди.

Перша група факторів важлива для характеристики як особи, якій була завдана шкода, так і для особи, яка таку шкоду завдала, і включати-ме у себе такі критерії:

- а) вид суб'єкта;
- б) кількість осіб на стороні суб'єкта;
- в) наявність спеціального правового статусу, що може вплинути на певні особливості відшкодування моральної шкоди (так, наприклад, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб як власник перехідного банку не нестиме відповідальність за завдану моральну шкоду кредиторам, відповідно до ч. 19 ст. 42 Закону України "Про систему гарантування вкладів"²⁸) тощо.

Окремо для особи, яка завдала шкоду, повинен бути введений коригуючий коефіцієнт її майнового стану. Причому до уваги повинен братися не тільки низький рівень матеріального забезпечення (що може впливати на зменшення розміру відшкодування), а й високий рівень (що може підвищувати такий рівень). На наше переконання, такий диференційований підхід не лише відповідає принципу розумності та справедливості, а й дає можливість забезпечити всі функції юридичної відповідальності у цивільному праві.

Друга група факторів визначатиме юридичну характеристику поведінки, якою суб'єкт завдає шкоди. З-поміж інших, як основні коефіцієнти слід було б виділити:

- а) форму поведінки (дія, бездіяльність чи рішення);
- б) характер правопорушення (злочин із диференціацією на ступені його тяжкості, кримінальний проступок, адміністративний делікт, цивільне правопорушення тощо);
- в) винність поведінки як особи, яка завдала моральної шкоди (до уваги можуть братися такі різновиди, як-от: умисел, груба чи проста необережність, змішана вина чи презумпція вини), так і особи, якій така шкода була завдана (наприклад, умисел з боку потерпілого зробить цей коефіцієнт рівним нулю, а груба необережність чи змішана вина – меншим одиниці);
- г) характер поведінки вказаних суб'єктів (наприклад, важливим для встановлення коефіцієнта буде те, чи була поведінка заподіювача шкоди до, підчас та (або) після завдання шкоди правозгідною, спрямованою на добровільне визнання та виконання зобов'язання щодо відшкодуван-

²⁸ Про систему гарантування вкладів: Закон України від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>> (дата звернення: 24.12.2018).

Руслан Стефанчук

ня завданої моральної шкоди, або ж навпаки – протиправною чи такою, що можна визначити як зловживання правом) тощо.

І, нарешті, третя група факторів – це фактори, які в основі визначають наслідки поведінки, якою була завдана моральна шкода. Це буде найбільш широкий спектр коефіцієнтів, які повинні включати в себе такі:

а) коефіцієнт блага, якому завдана моральна шкода (так, наприклад, при завданні шкоди благам, що носять вищу соціальну цінність, відповідно до ст. 3 Конституції України²⁹, факт заподіяння моральної шкоди повинен презюмуватися);

б) коефіцієнт права, яке було порушено (важливим може стати те, чи відноситься право, порушенням якого було завдано моральної шкоди, до “конвенційних прав”, тощо);

в) коефіцієнт болю та страждань, їх характеру, глибини, інтенсивності, тривалості та завданих наслідків (важливим тут буде випрацювання разом із фахівцями у сфері психології, психіатрії, медицини та інших наук певного “калькулятора болю та страждань” за різними видами, зокрема, фізичними, психічними, моральнісними та (або) соціальними));

г) коефіцієнт погіршення та (або) позбавлення потерпілого здібностей та характеру їх відновлюваності;

г) коефіцієнт тривалості наслідків завдання моральної шкоди (при цьому слід враховувати і фактор згасання відчуття моральної шкоди) тощо.

Також необхідно зазначити, що кожен із вказаних вище коефіцієнтів може враховуватись як на кількісному рівні (наявний чи не наявний), так і на якісному рівні (на якому із рівнів шкали цього коефіцієнта він повинен враховуватися).

Окремі коефіцієнти також можуть враховувати і певні індивідуальні коригуючі коефіцієнти, закладені у нормах чинного законодавства.

Безперечно, зазначений вище підхід є не першим, але якісно іншим кроком на шляху формування методики грошового відшкодування моральної шкоди. При цьому є відчуття, що українська наука та практика перебувають за крок від формування єдиної концепції грошового відшкодування моральної шкоди. Адже тільки маючи відкриту та зрозумілу концепцію, що ґрунтується на низці максимально повних й однозначних критеріїв, ми можемо отримати універсальний, збалансований, єдиний та одноманітний підхід до обрахунку розміру компенсації моральної шкоди.

www.pravoua.com.ua

²⁹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 24.12.2018).

Хоча, безумовно, слід зазначити, що за певних умов він не може і не повинен бути “істинною в останній інстанції”, з огляду на велику чисельність складних та екстраординарних варіантів життєвих ситуацій. І у випадку, коли суддя дійде висновку, що застосування цієї методики не відповідає принципам розумності та справедливості, а також не виконує основне завдання цивільного процесу, що передбачено ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України³⁰, – він має право призначити фахову експертизу з цього питання (застосувати другий – експертний рівень).

Висновки. Наостанок хочеться зазначити, що наявність зазначеної вище методики грошового відшкодування моральної шкоди, однозначно краще, аніж її відсутність. Адже лише за умови, коли нам спільними зусиллями вдасться запропонувати новий механізм обрахунку розміру моральної шкоди, ми зможемо не лише уніфікувати механізм застосування цього правового інституту та подолати правову невизначеність і неодноманітність, які панують сьогодні, а й посприяти передбачуваності судових рішень та єдності і сталості судової практики загалом, що є серйозним кроком у втіленні справедливості та верховенства права в Україні.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. № 254к/96-VR <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (accessed: 24.12.2018) (in Ukrainian).
2. Pro obov'язkove strakhuvannia tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti vlasnykh nazemnykh transportnykh zasobiv [On Compulsory Civil Liability Insurance of Land Vehicle Owners]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 1 lypnia 2004 r. № 1961-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>> (accessed: 24.12.2018) (in Ukrainian).
3. Pro poriadok vidshkoduvannia shkody, zavdanoi hromadianynovi nezakonnymy diiamy orhaniv, shcho zdiisniuiut operatyvno-rozshukovu diialnist, orhaniv dosudovoho rozsliduvannia, prokuratury i sudu [On the Procedure for Compensation of Damage Caused to a Citizen by Unlawful Actions of Operational Investigation Bodies and Bodies of Pre-Trial Investigation, Prosecution and Court]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 1 hrudnia 1994 r. № 266/94-VR <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>> (accessed: 24.12.2018) (in Ukrainian).
4. Pro sudovu praktyku v spravakh pro vidshkoduvannia moralnoi (nemainovoi) shkody: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 4 vid 31 bereznia 1995 r. v Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy (sichen 1995 r. – cherven 1996 r.) [On the Case

³⁰ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>> (дата звернення: 12.12.2018).

Law Relating to Compensation of Moral (Non-Property) Injury: Decree of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine No. 4 of March 31, 1995 in Decrees of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine (January 1995 – June 1996) [Redaktsiia zhurnalu "Pravo Ukrainy" 1996] (in Ukrainian).

5. Pro systemu harantuvannia vkladiv [On the Deposit Guarantee System]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 23 liutoho 2012 r. № 4452-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>> (accessed: 24.12.2018) (in Ukrainian).
6. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (accessed: 24.12.2018) (in Ukrainian).
7. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Civil Procedural Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>> (accessed: 12.12.2018) (in Ukrainian).

Cases

8. Postanova Apeliatsiinoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti [Award of the Court of Appeal of Dnipropetrovsk Region] vid 30 bereznia 2018 r. u spravi № 201/4408/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74427345>> (accessed: 24.12.2018) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

9. Budjakova T, *Individual'nost' poterpevshego i moral'nyj vred* [Individuality of the Victim and Moral Injury] (Izd-vo R Aslanova "Juridicheskij centr Press" 2005) (in Russian).
10. Golubev i S Naryzhnyj, *Kompensacija moral'nogo vreda kak sposob zashhity neimushhestvennyh blag lichnosti* [Compensation for Moral Injury as a Remedy to Protect an Individual's Non-Property Benefits] (Juridicheskij centr Press 2001) (in Russian).
11. Manukjan V, *Moral'nyj vred. Vse, chto nuzhno znat' juristu... i nemnogo bol'she* [Moral Injury. Everything a Lawyer Needs to Know... and a Little More] (Pravo 2016) (in Russian).
12. Neskorodzhen L, *Tsyvilnyi pozov, moralna shkoda ta yii kompensatsiia u kryminalnomu ta tsyvilnomu sudochynstvi: teoriia i praktyka: naukovo-praktychnyi posibnyk* [Civil Action, Moral Injury and Its Compensation in the Criminal and Civil Procedure: Theory and Practice: Research and Practice Guide] (Vydavets Fursa S Ya 2008) (in Ukrainian).
13. Palijuk V, *Vozmeshhenie moral'nogo (neimushhestvennogo) vreda* [Compensation for Moral (Non-Property) Injury] (Pravo 2000) (in Russian).
14. Prymak V, *Vidshkoduvannia moralnoi shkody na zasadakh spravedlyvosti, rozumnosti y dobrosovisnosti* [Compensation for Moral Injury Based on the Principles of Justice, Reasonableness and Good Faith] (Iurinkom Inter 2014) (in Ukrainian).
15. Stefanchuk R, *Zakhyst chesti, hidnosti ta reputatsii v tsyvilnomu pravi* [Protection of Honor, Dignity and Reputation in Civil Law] (Naukovyi svit 2001) (in Ukrainian).
16. Vasiljuk F, *Psihologija perezhivaniia. Analiz preodoleniia kriticheskikh situacij* [Psychology of Experience. Analysis of Overcoming Critical Situations] (Izd-vo Moskovskogo un-ta 1984) (in Russian).

Edited books

17. Dzera O ta N Kuznietsova ta V Luts (red), *Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and Practical Commentary on the Civil Code of Ukraine], t I (Yurinkom Inter 2006) (in Ukrainian).
18. Haliantsch M (zah red), *Vidshkoduvannia moralnoi ta materialnoi shkody: navchalnyi posibnyk* [Compensation for Moral and Pecuniary Damage: Textbook] (Iurinkom Inter 2011) (in Ukrainian).

19. Harris i O'Bojl i Uorbrik, *Pravo Evropejskoj konvencii po pravam cheloveka [Law of the European Convention on Human Rights]* (Razvitie pravovyh sistem 2018) (in Russian).
20. Jerdelevskij A, *Kompensacija moral'nogo vreda v Rossii i za rubezhom [Compensation for Moral Injury in Russia and Abroad]* (Izdatel'skaja gruppa FORUM-INFRA-M 1997) (in Russian).
21. – –, *Kompensacija moral'nogo vreda: analiz i kommentarij zakonodatel'stva i sudebnoj praktiki [Compensation for Moral Injury: Analysis and Commentary of Legislation and Case Law]* (BEK 2000) (in Russian).
22. – –, *Moral'nyj vred i kompensacija za stradanija. Nauchno-prakticheskoe posobie [Moral Injury and Compensation for Suffering. Research and Practice Guide]* (BEK 1997) (in Russian).

Journal articles

23. Antosyk S ta Kokun O, 'Vidshkoduvannia moralnoi shkody: psykholohichni aspekty' ['Compensation for Moral Injury: Psychological Aspects'] (1998) 4 Advokat 17 (in Ukrainian).
24. Karnomazov A, 'Transparentnost' sudebnogo reshenija po delam o kompensacii moral'nogo vreda' ['Transparency of a Court Decision in Cases of Compensation for Moral Injury'] [2003] 3(7) Juridicheskij analiticheskij zhurnal 80 (in Russian).
25. Kashin V, 'Ocenka moral'nogo ushherba v RF' ['Assessment of Moral Damages in Russia'] (2003) 22 Juridicheskaja praktika 10 (in Russian).
26. Romovska Z, 'Spirni pytannia vidshkoduvannia moralnoi shkody' ['Controversial Aspects of Moral Damages'] (2005) 5 Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy 42 (in Ukrainian).
27. Syrotenko S, 'Deiaki teoretyko-praktychni pytannia vyznachennia rozmiru vidshkoduvannia moralnoi (nemainovoi) shkody' ['Some Theoretical and Practical Issues of Determining the Amount of Compensation for Moral (Non-Property) Injury'] (2002) 6 Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy 44 (in Ukrainian).

Dissertation

28. Korchevna L, 'Kompensatsiia moralnoi shkody, zavdanoi porushenniam osobystykh nemainovykh prav u tsyvilnomu pravi Ukrainy' ['Compensation for Moral Injury Inflicted by Breach of Personal Non-Property Rights in Civil Law of Ukraine'] (dys kand yuryd nauk, Ostrozka akademiia 1998) (in Ukrainian).
29. Pavlovska N, 'Teoriia ta praktyka zakhystu moralnykh blah tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy' ['Theory and Practice of Moral Benefits Protection by Civil Legislation of Ukraine'] (dys kand yuryd nauk, Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy 2002) (in Ukrainian).
30. Shymon S, 'Vidshkoduvannia moralnoi (nemainovoi) shkody yak sposib zakhystu sub'iektyvnykh tsyvilnykh prav' ['Compensation for Moral (Non-Property) Injury as a Remedy to Protect Subjective Civil Rights'] (dys kand yuryd nauk, Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy 1998) (in Ukrainian).

Thesis

31. Arslanov K, 'Funkcii pravovogo instituta vozmeshhenija moral'nogo vreda pri posjagatel'stve na chest', dostoinstvo, delovuju reputaciju v sfere chastnoj zhizni grazhdanina po zakonodatel'stvu Rossii i Germanii' ['Functions of the Legal Institution of Compensation for Moral Injury in Case of Infringement on Honor, Dignity, and Business Reputation in a Citizen's Private Life under the Legislation of Russia and Germany] (avtoref dis kand jurid nauk, Kazanskij gos un-t 1999) (in Russian).
32. Chernadchuk V, 'Vidshkoduvannia moralnoi shkody pry porushenni trudovykh prav' ['Compensation for Moral Injury in Case of Breached Labor Rights'] (avtoref dys kand yuryd nauk, Kyivskiy natsionalnyi un-t im Tarasa Shevchenka 2001) (in Ukrainian).

Руслан Стефанчук

33. Hryshchuk O, 'Pravo liudyny na kompensatsiiu moralnoi shkody (zahalnoteoretychni aspekty)' ['The Right of an Individual to Compensation for Moral Injury (General Theoretical Aspects)'] (avtoref dys kand yuryd nauk, Kyivskiy natsionalnyi un-t im Tarasa Shevchenka 2002) (in Ukrainian).
34. Jerdelevskij A, 'Pravovoe regulirovanie vozmeshhenija moral'nogo vreda v grazhdanskom prave' ['Legal Regulation of Moral Damages in Civil Law'] (avtoref dis kand jurid nauk, Mosk gos jurid akademija 1995) (in Russian).
35. – –, 'Problemy kompensacii moral'nogo vreda v rossijskom i zarubezhnom prave' ['Issues of Compensation for Moral Injury in Russian and Foreign Law'] (avtoref dis d-ra jurid nauk, Mosk gos jurid akademija 1998) (in Russian).
36. Kochyna O, 'Poriadok vidshkoduвання moralnoi (nemainovoi) shkody pry porushenni avtorskykh ta sumizhnykh prav v Ukraini' ['Procedure for Compensation of Moral (Non-Property) Injury in Case of Infringed Copyright and Related Rights in Ukraine'] (avtoref dys kand yuryd nauk, NDI pryvat prava i pidpriemnytstva im F H Burchaka 2017) (in Ukrainian).
37. Krykunov O, 'Tsyvilnyi pozov pro kompensatsiiu moralnoi shkody v kryminalnomu protsesi Ukrainy' ['Civil Action for Moral Damages in the Criminal Process of Ukraine'] (avtoref dys kand yuryd nauk, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy 2002) (in Ukrainian).
38. Maister I, 'Kompensatsiia moralnoi shkody yak sposib zakhystu osobystykh nemainovykh prav fizychnoi osoby' ['Compensation for Moral Injury as a Remedy to Protect Personal Non-Property Rights of an Individual'] (avtoref dys kand yuryd nauk, Nats akad prokuratury Ukrainy 2015) (in Ukrainian).
39. Onyshchenko O, 'Vidshkoduвання moralnoi shkody u deliktnykh zobov'iazanniakh' ['Compensation for Moral Injury in Tort Obligations'] (avtoref dys kand yuryd nauk, Nats akad vnutr sprav 2017) (in Ukrainian).
40. Zabara I, 'Vidshkoduвання moralnoi (nemainovoi) shkody v mizhnarodnomu pryvatnomu pravi' ['Compensation for Moral (Non-Property) Injury in Private International Law'] (avtoref dys kand yuryd nauk, Kyivskiy natsionalnyi un-t im Tarasa Shevchenka 2002) (in Ukrainian).

Websites

41. Baholdina M, 'Hochu otomstit' nemedlenno! (O summah vozmeshhenija moral'nogo vreda soglasno reshenijam Evropejskogo Suda po pravam cheloveka)' ['Compensation for Moral Injury as a Remedy to Protect an Individual's Non-Property Benefits'] (*Juridicheskaja praktika*, 15 avgusta 2006) <<http://www.yurpractika.com/article.php?id=10006380>> (accessed: 24.12.2018) (in Russian).
42. Volochaj S, 'O moral'nom vrede glazami jeksperta: mify i real'nost', praktika i stereotypy' ['On Moral Injury as Viewed by an Expert: Myths and Reality, Practice and Stereotypes'] (*Juridicheskaja praktika*, 19 oktjabrja 2004) <<http://www.yurpractika.com/article.php?id=10003952>> (accessed: 24.12.2018) (in Russian).

Ruslan Stefanchuk

METHODOLOGY OF COMPENSATION FOR MORAL INJURY: *UNUS PASSUS AD CREATIONEM*

ABSTRACT. Compensation for moral injury is one of the most controversial issues in modern civil law science. As a result of imperfection of the provisions governing the legal relations under study and inconsistency of the case law relating to the application thereof,

currently there are different approaches to determining the amount of compensation for moral injury and, consequently, the compensation mechanisms are imperfect. Therefore, finding a solution to the theoretical and practical aspects of this issue is crucial for assuring the rights and legitimate interests of individuals.

The purpose of the article is to demonstrate various scientific standpoints and law application practice with regard to determining the amount of compensation for moral injury and to present the ways of improving the mechanism of compensation for moral injury.

The article examines the essence of the concept “moral injury“, in particular, the author expands on the essence of the category “suffering”, describes various methods proposed by scholars to determine the amount of moral injury to be compensated, and also describes the approach used by the European Court of Human Rights regarding this issue.

The author proves that “moral injury” should cover negative consequences of non-property nature sustained by an individual as a result of physical, mental, moral and/or social suffering inflicted upon him/her and relating to breach of his/her rights or legally protected interests, or to a threat that such behavior may occur.

Following an analysis of legal literature and case law, the author proposes own methods for monetary compensation of moral injury based on the approach according to which the amount of compensation for moral injury is determined in a comprehensive manner comprising several levels: the first one is “general” (guaranteed) level and the second one – “expert” level.

The article also describes the initial criterion for determining the moral injury subject to compensation (this can be a midrange level of social guarantees), and a list of corrective factors which are the factors having an impact on the amount of moral injury.

KEYWORDS: moral injury; amount of moral injury; compensation for moral injury; methods of monetary compensation for moral injury.